

Dorovský, Ivan

Cyrlometodějská tradice v českém a slovenském písemnictví

In: Dorovský, Ivan. *Balkán a Mediterán : literárně historické a teoretické studie*. 1. vyd. V Brně: Masarykova univerzita, 1997, pp. 109-126

ISBN 8021015322

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126241>

Access Date: 06. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

III.

NAŠI TVŮRCI U NICH A JEJICH TVŮRCI U NÁS

CYRILOMETODĚJSKÁ TRADICE V ČESKÉM A SLOVENSKÉM PÍSEMNICTVÍ

Česko-slovensko-makedonské kulturní styky mají více než tisíciletou tradici.¹ To ostatně platí obecně pro byzantsko-slovanské náboženské, společenské a jazykové vztahy vůbec. Jejich počátky klademe do 9. století, kdy roku 863 přišla na Velkou Moravu byzantská mise, kterou vedl **Konstantin Filozof**, jeden z největších učenců té doby. Za skutečný počátek byzantsko-slovanských kulturních styků považujeme vznik slovanského písma a písemnictví. Písmo a psané texty (překladové i originální) měly však více nadnárodní, nadetnický, mezislovanský charakter.

V letech působení tzv. moravské mise soluňských bratří **Konstantina-Cyrila** a **Metoděje** a jejich žáků i v pozdějších desetiletích došlo k značnému rozvoji slovanského písemnictví. A to nejen na Moravě v tzv. moravské (velkomoravské) literární škole, nýbrž také ve dvou kulturních střediscích na Balkáně — v tzv. preslavské a ochridské literární škole.² Východní církve zařadila k tzv. Sedmipočetníkům (oi hagioi heptarithmoi = čti i agii eptarithmi) kromě **Cyrila** a **Metoděje** také jejich nejbližší žáky a spolupracovníky **Klimenta**, **Nauma**, **Gorazda**, **Sávu** a **Angelárija**. Všichni měli nepochybně pozoruhodné filozofické a teologické vzdělání a byli polygloti. V staroslověnském *Životě Konstantinově* sice čteme, že „*když přišel (Konstantin) na Moravu, s velkou úctou ho přijal Rostislav a když shromáždil žáky, předal mu je k učení*“, těžko však dnes můžeme s určitostí říci, který z nich pocházel z Moravy nebo dokonce z „*okolia staroslávnej Nitry*“, jak se někteří slovenští odborníci tvrdí o Gorazdovi.³

Po smrti prvního moravského arcibiskupa **Metoděje** (6. dubna 885) došlo, jak známo, na Moravě ke značným změnám v církevní a státní organizaci. Slovanští písemníci se však i po vyhnání Konstantinových a Metodějových spolupracovníků a také po vpádu Maďarů na Moravě a v Čechách rozvíjelo ve ztížených podmínkách až do konce 11. století. Církevní slovanština „*vnikala na české půdě také do bohoslužebného obřadu západního a sváděla/ .../ těžký zápas s latinou, až se latiníkům, stojícím pod vlivem německého kněžstva, podařilo ji zdolati, vypuditi z liturgie, zničiti její památky*“.⁴ Zachovalo se však přesto ně-

1 Viz obšírněji **Dorovský, I.**: *České země a Balkán*. Kapitoly z dějin česko-makedonských a makedonsko-českých styků, Brno 1973.

2 **Kliment Ochridski**. Sborník ot statii po slučaj 1050 g. ot smrta mu. Sofie 1966. Tam podrobnější literatura.

3 **Bagin, A.**: *Život Gorazda*, Slovenský denník, 5. září 1991.

4 **Novák, A., Novák, J. V.**: *Přehledné dějiny literatury české*, IV. připravené

kolik církevněslovanských textů českého původu, např. *Kyjevské listy* nebo *Pražské zlomky*.

Cyrlometodějská tradice v české a slovenské literatuře a kultuře patří spolu se svatováclavskou, husitskou, obrozenskou a slovanskou tradicí k těm tradicím, které byly nejdéle pozitivně využívány nebo zneužívány z různých třídních, nacionalistických či náboženských pozic.⁵ Ve staletém vývoji se však přece jen zdůrazňovaly nejčastěji dvě základní myšlenky, jež byly spjaty se soluňskými bratry a s jejich žáky: myšlenka jazykové a národní rovnoprávnosti a myšlenka slovanské sounáležitosti.

V české a slovenské literatuře měla cyrlometodějská tradice, jak již na to poukázal zejména Milan **Kopecký**,⁶ především obranný charakter. Tak např. v tzv. nejstarší *Kronice české* z konce 10. století, kterou sepsal mnich **Kristian** (tzv. *Kristianova legenda*), je zaznamenána Cyrilova obrana slovanské bohoslužby a mateřského jazyka. *Kristianova legenda* pokračovala v apologetické linii cyrlometodějského úsilí, započatého *Předzpěvem (Proglasem) k evangeliu, Životem Konstantinovým a Životem Metodějovým*.

Tzv. *moravská legenda o sv. Cyrilovi* z poloviny 14. století si rovněž všímá Cyrilovy činnosti. Legenda se stala základem jiného legendárního díla zvaného *Beatus Cyrillus*. Legendy, o nichž se tu zmiňuji bez nároku na podrobnější analýzu, pokračovaly v tradici tzv. moravsko-panonských legend neboli *Velkých životů soluňských bratří*. Kromě uvedených legend existují četná další díla podobného obsahu (*Legenda o sv. Prokopovi* aj.), v nichž se uvádějí jména **Cyrila (Crhy)** a **Metoděje (Strachoty)**. Např. do sbírky životopisů svatých a světic *Pasionál* vložil upravovatel mj. „*životopisy světců českých*“ sv. Cyrila a Metoděje.⁷ V česky psané veršované *Kronice Dalimilově* z počátku 14. stol. se mluví mj. též o pokřtění **Bořivoje** arcibiskupem **Metodějem**.⁸

a rozšířené vydání, reprint, Atlantis, Brno 1995, s. 13.

5 **Dorovski, I.**: *Kirilometodievskata tradicija vo češkata literatura. (Po povod 1100-godišnina od smrtta na Kiril)*, Nova Makedonija, 2. 2. 1969 /XXV, 8015. Viz též: **Pražák, A.**: *Cyrlometodějské a velkomoravské prvky v české slovesnosti*, in: *Slovanské studie*, Praha 1948, s. 232–254. **Kolejka, J.**: *Cyrlometodějská tradice v druhé polovině 19. století*, in: *Velká Morava. Tisíciletá tradice státu a kultury*, Praha 1963, s. 97–112. **Kopecký, M.**: *Cyrlometodějská tradice v starší české literatuře*, In: *Magna Moravia*, Praha 1965.

6 **Kopecký, M.**: cit. dílo.

7 **Novák, A., Novák, J. V.**: cit. dílo, s. 34.

8 Přijetí křesťanství je zaznamenáno takto:
„*Prosi křta od Svatopluka, krále moravského,
a to Metudie, arcibiskupa velehradského,
arcibiskup Rusín bieše,
slovensky slúžieše.*“

Z kronikářů vzpomeňme **Přibíka Pulkavy z Radenína** (zemřel 1380), který ve své kronice věnuje pozornost také římské obraně soluňských bratří. Latinsky psaná kronika je psána s velkým patosem, který podle Milana **Kopecského** vešel do krve české středověké literatury.⁹ Byl to projev společenské situace, říká právem **M. Kopecký**, v níž bylo nutné hájit a prosazovat českou kulturu. Taková společenská situace vznikla zejména v posledních desetiletích 14. století a pak v době husitské. Svědectví o tom nacházíme např. v dílech **Tomáše Štítného** (1331–1401) i **Jana Husa** (1371–1415).

Myšlenky **Mistra Jana Husa** se setkaly s výrazným ohlasem nejen v českých zemích a na Slovensku, nýbrž také jinde ve světě. Zejména kulturní a jazykový boj tohoto husitského hnutí fakticky pokračoval, jak na to poukázal **Roman Jakobson**, v cyrilometodějské tradici. Mezi sociálním protestem bogomilů z desátého a následujících století nejpravděpodobněji nebyly žádné bezprostřední styky. Podobnosti jsou, zdá se, typologické povahy.

V činnosti **Jednoty bratrské**, zejména v díle nejvýznamnějšího představitele české emigrantské literatury a věhlasného pedagoga **Jana Amose Komenského** (Comenius, 1592–1670) je zdůrazněna mj. myšlenka, že přijetí křesťanství u slovanských národů je výsledkem činnosti **Konstantina-Cyrila a Metoděje**. Informace o soluňských bratřích a o Velké Moravě nacházíme rovněž v *Kronice české* (1541) **Václava Hájka z Libočan** (zemřel 1553).

Z pobělohorské literatury jsou v souvislosti s naším tématem zajímavá rovněž některá díla. Tak **Tomáš Pešina z Čechorodu** (1629–1680) podal ve svém česky psaném díle *Prodromus Moravographie* (1662) svůj pohled na dějiny Moravy. Podle něj „*jen matně žila v moravském historickém povědomí vzpomínka na velkomoravskou říši a na věrozvěsty.*“¹⁰ Do dějin Moravy pojal též tehdejší poznatky o Slovanech. „*Velmi zevrubně líčí Pešina dějiny velkomoravské říše*“ a vyzvedá zásluhu **Cyrila a Metoděje**.

Vedle **Pešinova** díla jsou to především latinsky psané *Vita SS. Cyrilli et Methodii, archiepiscoporum Moraviae, sive Vetus Velehrad* (1667, Životopisy sv. **Cyrila** a sv. **Metoděje**, moravských arcibiskupů na **Velehradě**), které vydal v Praze **Christian Hirschmenzel** (1638–1703) a *Acta sanctorum* mnichů bolandistů, vydaná roku 1668, do nichž je pojata rovněž římská legenda o sv. **Cyrilu** a **Metodějovi**. V Olomouci vydal **Stirzenwager** *Rozpravu k počtě sv. Cyrila a Metoděje* (1675). Tamtéž vyšlo v roce 1710 *Putování nábožné k sv. Cyrilovi a Strachotě*.¹¹

Hirschmenzelovy životopisy soluňských bratří podnítily vznik některých dalších děl, např. popis **Velehradu Václava Majestinského** a zvláště pak dva hlavní latinsky psané spisy **Jana Jiřího Středovského** (1679–1713) o Velké Moravě

9 **Kopecký, M.:** cit. dílo.

10 **Válka, J.:** *Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1995, s. 204.

11 **Tamtéž,** s. 206.

a soluňských bratřech *Mercurius Moraviae memorabilium* (1705, Hlasatel moravské slávy) a *Sacra Moraviae historia sive Vita SS. Cyrilli et Methodii* (1710, Dějiny sv. Moravy a životů sv. Cyrila a sv. Metoděje).

V *Hlasateli moravské slávy* je mj. výklad o slovanském jazyce, kterým podle autora mluví všichni Slované a jenž patří k nejvýznamnějším jazykům na světě. Poznává, že je to od dob Cyrila a Metoděje také jazyk liturgie.

V pobělohorských Čechách patřil historik, hagiograf, pedagog a literární teoretik Bohuslav **Balbín** (1621–1688) k nejvýraznějším osobnostem. Ve svém latinsky psaném díle *Obrana jazyka slovanského, zvláště českého* (Dissertatio apologetica pro lingua Slavonica, praecipue Bohemica, sepsáno v letech 1672–1673, vyšlo s upraveným názvem 1775) s opravdovým zápalem psal o českém a slovanském jazyce, slovansky uvědoměle hájil slavné tradice českého jazyka a písemnictví, které začínají cyrilometodějským obdobím. Podle A. **Nováka** se „*Balbín staví na první místo pobělohorského předvoje buditelského a bylo takto dílo v obrození ceněno i bráno za stálý vzor obran jazyka českého*“.¹²

Nejednou byla Balbínova obhajoba češství a slovanství srovnávána se snahami charvátského politika a spisovatele Juraje **Križaniče** (1618–1683) o sjednocení Slovanů a s jeho ostrým odmítnutím germanizace „*západních Slovanů*“. Križanič prosazoval myšlenku církevního sjednocení Slovanů, římsko-ruské unie s Moskvou jako s „*třetím Římem*“. Podobné myšlenky jako B. **Balbín** nebo J. **Križanič** prosazoval rovněž polský teolog a první rektor jezuitské akademie ve Vilně Piotr **Skarga** (1536–1612) zejména v díle *O jedności kościola Bożego* (1577). Jeho obraz se v době obrození stal symbolem občanské cti a vlastenectví.

Cyrlometodějská tradice byla v minulosti zvláště živá na Moravě, jak je patrné mj. z děl Chr. **Hirschmenzela**, J. J. **Středovského** aj., která jsme již uvedli. Jak píše historik Josef **Válka**, „*nejfrekvencovanějším literárním žánrem, naprosto původním a spjatým s prostředím*“ byla na Moravě homiletika.¹³ A vedle kazatelství pak také historiografie a kronikářství, hymnologie a legendistika.

Divadlo, které mělo u nás své počátky mj. ve školních představeních a v rétorice, bývalo v období baroka součástí různých slavností. Jazykem kultury v předobrozenském období zůstávala latina. Jedna latinsky psaná školská divadelní hra o sv. Cyrilovi a sv. Metodějovi byla vytištěna v Olomouci roku 1682 a pravděpodobně uvedena téhož roku v tehdejší brněnském gymnáziu. S postavami soluňských bratří se setkáváme rovněž v některých hrách věnovaných jiným historickým osobnostem nebo událostem z dějin Velké Moravy.¹⁴

12 **Novák, A., Novák, J. V.:** cit. dílo, s. 151.

13 **Válka, J.:** cit. dílo, s. 207–208.

14 **Kopecký, M.:** cit. dílo. Viz např. **Mayer, F. A.:** *Svatopluk, die Gottheit an der March*, která byla uvedena v roce 1774 v Brně, a *Svatopluk, sond Zwentibold oder der heilige Knabe König in Grossmähren*, Prag 1789.

Čeští a slovenští zakladatelé vědeckého poznání slovanských národů, jejich dějin, písemnictví a jazyka ve svých četných statích a základních dílech pojednali o životě a činnosti Konstantina- Cyrila a Metoděje a jejich žáků. Tak např. Josef Dobrovský (1753–1829) ve své německy psané práci *Cyril a Metoděj, slovanští apoštolové* (1823, *Cyrrill und Method, der Slawen Apostel*, která záhy vyšla rovněž v ruském překladu (1825) i v četných jiných pracích (např. v díle *Institutiones lingue slavicae dialecti veteris*, 1822, *Základy jazyka staroslověnského*) hájil mj. svou teorii o vlasti soluňských bratří a o „*srbsko-bulharsko-makedonském charakteru*“ staroslověštiny. V jazyce spatřoval „*předmět racionálního kritického poznání skutečnosti*“, „*pramen poznání nejstarších dějin a původních sídel Slovanů*“.¹⁵

Podobně jako osvícenský duch J. Dobrovský také Pavel Josef Šafařík (1795–1861) se domníval, že by slovanská jazykověda měla srovnávacím způsobem studovat nejstarší období slovanského písemnictví a jazyka, neboť je to „*počátek, střed a konec všeho vědeckého studia jazyka*“.¹⁶

P. J. Šafařík věnoval ve svém impozantním díle životu a činnosti Konstantina-Cyrila a Metoděje a jejich žáků zvláštní pozornost. Mj. upřesnil a dále rozvinul některé myšlenky J. Dobrovského o povaze nejstaršího slovanského spisovného jazyka. Již ve svém díle *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (1826, *Dějiny slovanského jazyka a literatury podle všech nářečí*) zachytil dějiny počátků slovanského písemnictví.

Své názory na vlast staroslověštiny vyjádřil pak stručně také ve svých „*interdisciplinárních*“ *Slovanských starožitnostech* (1837), neboť obsahovaly „*všeliké zprávy a známosti o starých Slovanech od nejstarších dob až do času obrácení jejich na víru křesťanskou*“ a zejména pak v *Slovanském národopisu* (1842).¹⁷ Ke studiu a poznání nejstaršího období staroslověnského jazyka a písemnictví P. J. Šafařík přispěl rovněž vydáním knihy *Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův* (1851, 2. vyd. 1873).

O původu a vlasti hlaholského písma pojednal P. J. Šafařík samostatně v spisku *Über der Ursprung und die Heimath der Glagolitismus* (1858, *O původu a vlasti glagolitismu*). Dospěl v něm podle Josefa Kurze (1901-1972) k závěru, že před soluňskými bratry Slované neměli své vlastní písmo, že glagolice,

15 Kudělka, M.: *O pojetí slavistiky. Vývoj představ o jejím předmětu a podstatě*, Praha 1984, s. 22–23.

16 Šafařík, P. J.: *Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův*, 2. vydání Praha 1873, s. III.

17 Dorovski, I.: *Za nekoj prašanja svrzani so prerodbata kaj Slovenite i za odnosot na Česite sprema Makedonija i Makedoncite*. In: sb. Krste P. Misirkov i nacionalno-kulturniot razvoj na makedonskiot narod do osloboduvanjeto, Skopje 1976, s. 345–359.

kerou vymyslel Konstantin, je zcela nové písmo a že cyrilici sestavil Kliment.¹⁸ Šafařík ostatně považoval staroslověnštinu za východisko a předpoklad veškeré činnosti v oblasti slavistiky, neboť slovanské národy pojímal jako jeden celek, který se dělí na „*větve*“ a „*ratolesti*“ podobně jako se slovanský jazyk dělí na „*nářečí*“ a „*podřečí*“.¹⁹

Podobné filologické postupy a metody jako Šafařík se snažil uplatnit ve svém bádání rovněž ruský slavista Vítkor Ivanovič Grigorovič (1815–1876), který se rovněž soustředil na otázku původu glagolice. Při studiu slovanské filologie prosazoval srovnávací princip. Na své cestě po „*oblastech evropského Turecka*“, po Svaté Hoře, Makedonii, Thrákii a Moesii „až k Dunaj“ v letech 1844–1845 (celkem jedenáct měsíců) se Grigorovič zajímal zejména o ústní lidově slovesnou tvorbu, dějiny a národopis, především však pátral po nejstarších slovanských literárních památkách.²⁰ O výsledcích své cesty nejprve informoval P. J. Šafaříka a ostatní své české přátele a kolegy. Z Balkánu směřovala jeho cesta do Prahy. Zde měl dne 26. listopadu 1846 ve filologické sekci Královské české společnosti nauk přednášku, jejichž text pak vyšel v následujícím roce česky pod názvem *Svědectví o slovanských apoštolicích v Ochridě*.²¹

„*Jakmile jsem dostal povolení*“ — psal V. Grigorovič — „*rozhodl jsem se odjet do země, která je pro badatele slovanských starožitností nejzajímavější, tj. do Makedonie*“.²² Jeho cílevědomá paleoslovenistická orientace směřovala k odhalení jakýchkoli stop slovanského písemnictví, k nalezení odpovědi na otázku po „*vlasti naší posvátné literatury*“, která „*není dosud vyřešena*“. Za tímto účelem navštívil V. I. Grigorovič jak Svatou Horu a Soluň, tak také Ochrid. V otištěném textu jeho přednášky se zdůrazňovalo, že přednáška by měla být zároveň „*úvodem k legendě o sv. Klimentu, která nebyla dosud známa a která, objevena právě v Ochridu, dokazuje důležitost tohoto města a jeho okolí*“.

V. I. Grigorovič pobýval na Athosu celé čtyři měsíce (od 24. září 1844 do 26. února 1845). Zjistil mj. , že z dvaceti tehdy fungujících klášterů (Grigorovič navštívil osmnáct) bylo devět slovanských (sv. Pavla, Simopetra, Grigorija, ruský, chilendarský, zografský, Xenofův, Filothej a Karakalla). Grigorovič navštívil na Balkáně na dvě stě kostelů a kaplí. Chtěl se na místě přesvědčit, zda se na jejich zdech neskrývá nějaké svědectví o slovanských apoštolicích Konstanti-

18 Kurz, J.: *Cyrilometodějské a církevněslovanské práce P. J. Šafaříka*, Acta Universitatis Carolinae, Slavica pragensia III, 1962.

19 Šafařík, P. J. : *Slovanský národopis*. K vydání připravila H. Hynková, Praha 1955, s. 17–112.

20 Grigorovič, V. I.: *Očerk putešestvija po jevropejskoj Turcii*, Moskva 1848, 2-oe izdanie, Moskva 1877, fototipno izdanie Sofija 1978.

21 Časopis Českého muzea 1847, sv. 5, s. 508–521.

22 Tamtéž, s. 508.

nu a Metodějovi a o jejich žácích. Podle vlastního svědectví prolístoval více než 450 slovanských rukopisů, odhalil však v nich pouze liturgie (akoluthiai) k počtě sv. Cyrila. Ani v 1800 řeckých rukopisech, které Grigorovič prohlédl, nenašel nic, co by mělo souvislost s církevněslovanským písemnictvím.

V rodišti Konstantina a Metoděje Soluni se Grigorovič zdržel téměř dva měsíce. Ani tam však neodhalil nic z toho, po čem pátral. „*Soluň (Thessalonika), která je známá jako otčina svatých slovanských apoštolů, nezachovala o nich jedinou památku*“ — poznamenal si ruský slavista. Proto se profesor charkovské univerzity V. Grigorovič rozhodl navštívit ještě Ochrid.

„*Výzkumy, jakkoli vědecké, jsou na hranici mezi Albánií a Makedonií vždycky spojeny s velkým nebezpečím*“ — psal ruský vědec. „*Proto bych chtěl uskutečnit tuto cestu narychlo. Přesto však, že tato moje cesta spolu s pobytem v Ochridu trvala všeho všudy dvanáct dnů, přinesla mi šťastnější výsledky než předcházející cesty*“.²³

Ruský filolog, který se domníval, že církevní slovanština je „*průvodkyně křesťanství a přetvářející síla ve vztahu k cizím plemenům*“, hledal o tom svědectví na své cestě všude. Tak např. píše, jak z Vodenu (v minulosti a ještě mezi dvěma světovými válkami se město nazývalo Vodena, dnes Edessa) přijel do Ostrova a jak se tam dověděl, že „*jméno sv. Klimenta, žáka Metodějova, vesničané znají*“. Grigorovič dále psal: „*V Bitole jsem odhalil v kostele se dvěma kaplemi staré ikony sv. Klimenta a Nauma. Ve Slepči a v Kališti ikonou sv. Cyrila*“. V klášteře sv. Nauma Grigorovič objevil na stěně fresku sedmi apoštolů, v kostele v Resenu a ve Struze zase slyšel obřady a mše (akoluthiai) k počtě sv. Klimenta.

V. I. Grigorovič byl překvapen, kolik svědectví o slovanských apoštolích se v Ochridě zachovalo i přesto, že v něm kromě Slovanů žijí Albánci, Turci, Řekové a Aromuni. Mnozí místní obyvatelé mi „*přesvědčivě vyprávěli*“, psal ruský badatel, „*o zbytcích kláštera (monastyru), v němž údajně žil sv. Kliment a v němž se nacházela škola pro Slovaný*“.

Místní lidé ruskému slavistovi vyprávěli pověsti a legendy o Naumovi a Go-razdovi. Grigorovič podal svědectví o tom, že se v Ochridu nacházejí četné důležité památky, mezi nimiž relikvie sv. Klimenta, ikony s jeho vyobrazením a s vyobrazením sv. Nauma (snad prý z 10. nebo 11. století), náhrobní kámen Klimentův, slovanský nápis a dřevěná socha sv. Klimenta. V knihovně hlavního z osmi kostelů si Grigorovič prohlédl asi sto řeckých a slovanských rukopisů. Mezi nimi objevil dva životopisy (životy) Klimenta, které doporučil vydat.

Pavlu Josefu Šafaříkovi a ostatním českým slavistům a vlastencům jejich ruský přítel a kolega vyprávěl o významu Ochridu ve středověku i o významu tohoto města pro dějiny slovanského písemnictví a osvěty. Ve své přednášce

23 Tamtéž, s. 510.

Grigorovič pojednal rovněž značně přehledně o dějinách Ochridského arcibiskupství (arciepiscopeátu).

Zmínil jsem již, že Grigorovič objevil v Ochridě dva životy sv. Klimenta. Druhý z nich uveřejnil jako přílohu ke své přednášce v českém překladu, neboť, jak poznamenal, byl do té doby téměř neznámý. O prvním objeveném *Životě Klimentově* ruský slavista píše, že byl vydán do té doby celkem dvakrát: nejprve asi roku 1763 v tiskárně v Moskopoli (Voskopoje — dnes v Albánii), podruhé pravděpodobně ve Vídni roku 1801. Autorem tohoto Klimentova života, jak víme a jak se správně domníval také objevitel, byl arcibiskup **Teofylakt**.

Původ prvního Klimentova života nebyl podle Grigoroviče znám. Také tento Život byl dvakrát vydán: poprvé roku 1736 v Moskopoli v knize *Akoluthia ton agion Eptarithmon* (Bohoslužby k počtě Sedmipočetníků). Podruhé tuto památku vydal athonský **Nikodym** ve svém novořeckém *Synaxariu* (Knize životů svatých).

Originál řeckého rukopisu, jehož text je v českém překladu přiložen ke Grigorovičově otištěné přednášce, se údajně choval v hlavním ochridském kostele. Podle Grigoroviče rukopis pochází ze 13. nebo z počátku 14. století a obsahuje životy svatých za měsíc červen, červenec a srpen.

V *Životě Klimenta Ochridského*, který ruský slavista objevil, se uvádí, jak známo, že Kliment „vymyslí také jiná znamení a písmena, která jsou jasnější než ta, která vymyslel přemoudrý Cyril“ (Esofisato de kai charaktiras eterus grammaton pros to safésteron, i ous exévren o sofos Kyrillos).

Uvádím zde známý fakt jen a jen proto, abych mohl citovat část poznámky, která souvisí s uvedenou skutečností a již napsal buď sám Grigorovič nebo překladatel jeho textu (nejpravděpodobněji P. J. Šafařík nebo Jan Erasmus Vocel). V poznámce se totiž mj. uvádí, že toto ještě stále nejasné tvrzení dokazuje, že „makedonským Slovanům byly známy dvě azbuky, tj. cyrilská a glagolská./.../ Která z nich, glagolská nebo cyrilská, je starší, zatím nelze rozhodnout“.²⁴

Přesně o rok později²⁵ na zasedání téže Královské české společnosti nauk (zárodek pozdější Akademie věd) proslovil dvojdomy česko-slovenský slavista P. J. Šafařík přednášku *Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku*.²⁶ V její první části podal vyčerpávající přehled staroslověnského písemnictví, písemnictví tzv. Sedmipočetníků, v druhé části pak psal o jejich žácích a následovnicích.

P. J. Šafařík již od počátku své vědecké dráhy shromažďoval veškeré dostupné poznatky o činnosti Konstantina-Cyrila a Metoděje a jejich žáků. O legendě sv. Klimenta římského v Taurii, kterou objevil Cyril dne 30. ledna 861, se Šafa-

24 Tamtéž, s. 520.

25 Dne 25. listopadu 1847.

26 Časopis Českého muzea 1848, s. 1_32.

řik domníval, že byla napsána nejprve řecky nejpravděpodobněji nikoli Cyrilem, nýbrž „Klimentem, biskupem velickým“.²⁷

Ve svém přehledu Šafařík dále psal o Klimentovi a doslovně se odvolával na Grigorovičovu přednášku a na stať, o níž jsem se již zmínil. Hodnotil Klimentovu činnost jako konání „účastníka ve všech příjemných věcech, kdy vzdělával slovanský lid a kdy konal bohoslužby ve slovanském jazyce na Moravě a v Panonii, to znamená po celou dobu, kdy bratři Cyril a Metoděj působili jako apoštolé v uvedených zemích, tj. od roku 862 do roku 885“.²⁸

Ve své stati o rozkvětu slovanského písemnictví podal P. J. Šafařík značně podrobný výklad Klimentova života, píše o Klimentově návratu z Moravy do tehdejšího bulharského carství a o Klimentově bohaté činnosti v Kutmičevici. O území Kutmičevice Šafařík psal, že to byla „část nynější (tj. tehdejší- pozn. I. D.) Albánie a Makedonie, přibližně od Vardaru a Skopje až k Valoně, Akroke-raunským pohořím, ke Kosturu a Vodenu“. Šafařík rovněž poskytl informace o Velickém biskupství (episkopátu) a o posledních dnech Klimentova života. V bohoslužbě vydané řecky v Moskopoli roku 1741 a 1746 pod názvem *Akoluthiai tu agiu Klimentos* je Kliment uveden jako „první episkop (biskup) slovanského jazyka a národa“. Údaje o Klimentově životě a činnosti čerpal Šafařík z nejstarší legendy o Klimentovi napsané jeho žáky a vydané nejprve v Moskopoli (1741), později ve Vídni (1802) a ve vydání Franja Miklošiče (1847).

Cyrilometodějská tradice, jednou s důrazem na její význam pro církev, podruhé pro osvětu a kulturu Slovanů, byla v českém a slovenském kulturním prostředí i v 19. stol. nadále živá. Uveďme zde aspoň romantickou poému *Slávy dcera* (1824, druhé, doplněné vydání 1832) dvojdomého česko-slovenského básníka Jána Kollára (1793–1852). Jsou v ní vyjádřeny mj. obrozenké myšlenky vlastenectví, slovanské solidarity a sounáležitosti.

Básník, znalec a překladatel slovanské lidové slovesnosti František Ladislav Čelakovský (1799–1852) věnoval ve svém univerzitním *Čtení o počátcích dějin vzdělanosti a literatury slovanské* (1877) cyklus o písemnictví cyrilometodějského období.

Třebaže šlo převážně o výklady kompilačního charakteru, v nichž převládalo „horlivé nadšení slovanské“, přece jen pomáhaly udržovat povědomí o soluňských bratřích a jejich žácích.²⁹

Paleoslavistickými otázkami se kromě jiného zabýval také český a slovenský slavista a profesor pražské univerzity Martin Hattala (1821–1903). Zajímala ho

27 Tamtéž, s. 8.

28 Tamtéž, s. 13.

29 Urban, Z.: *Čelakovský a Bulhaři*, *Práce z dějin slavistiky* 10, 1988. Též Kvapil, M.: *F. L. Čelakovský a slovanské literatury*, *Slavia* 1985, též in: Kvapil, M.: *Pokrokové tradice česko-jugoslávských literárních vztahů*, Praha 1988.

otázka vlasti a nářečního základu staroslověnštiny, vztah cyrilice k soudobým slovanským jazykům i její původ a staroslověnské literární památky.

Milénium od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu se stalo příležitostí k velkým oslavám. Stoupenec slovanské vzájemnosti a konzervativního českého slavjanofilství František Jan Jezbera (1829–1901) navrhoval mj. přijetí cyrilice všemi slovanskými národy. Jeho vědecké ambice v oblasti slovanského písma však byly neúspěšné. Přesto se jich však nevzdal a horlivě polemizoval s názory vědeckých autorit (např. s P. J. Šafaříkem). Své názory se snažil podpořit překlady děl některých ruských slavistů o Cyrilovi a Metodějovi.³⁰

Všeslovanské album, které navrhoval František Jezbera vydat, mělo obsahovat mj. stati o Cyrilu a Metodějovi, o jejich rodišti Soluni a o jejich životě, příspěvky o jejich žácích, verše věnované památce slovanských apoštolů, stručné dějiny všech slovanských „*plemen*“ od úsvitu dějin do roku 1863, napsané ve čtyřech hlavních slovanských „*nářečích*“ (česky, polsky, rusky, srbsky) aj.³¹

Připravované album se ovšem pro nedostatek spolupracovníků a prostředků nepodařilo vydat. V roce 1863 však vyšlo v Brně *Slavnostní album Cyrila a Metoděje*, které redigovali „*moravský Havlíček*“, představitel moravské literární generace té doby a Miklošičův žák František Jaroslav Kubíček (1838–1865) a redaktor Michal B. Kříž. V článcích, povídkách a básních tematicky spjatých s velkomoravskou misí soluňských bratří se zdůrazňoval „*národní, slovanský a kulturní význam této ústřední moravské tradice*“.³² Není jistě bez zajímavosti, že v albu jsou rovněž dvě parafráze lidových písní ze sborníku D. a K. Miladinovových. F. J. Kubíček vydal rovněž stručný životopis Cyrila a Metoděje pod názvem *Velehradka* (1863).

Otázce všeobecného spisovného jazyka pro všechny Slovany se nevyhнул ve svém díle ani slovenský teolog a historik František Vítázoslav Sasínek (1830–1914). Psal rovněž o legendě sv. Klimenta, pátral po sídle velkomoravských králů a zabýval se činností cyrilometodějské církve. Tvrdil, že „*cyrilometodějská bohoslužba bola slovenská*“ (1880) a několikrát psal o Cyrilu a Metodějovi a jejich zásluhách o vzdělanost Slovanů, o gagolici a cyrilici, psal o velkomoravské říši, o Gorazdovi i o nejstarším slovanském písemnictví.³³

30 Jezbera, F.: *Kyryl a Metod, svatí apoštolové slovanských národův, nepsali nikdy hlaholsky než kyrilsky, to jest písmem na základě abecedy řecké sestaveným a doplněným*, Praha 1858. Gilferding, A. F.: *Listy o působení apoštolů slovanských Kyryla a Metoda*, Praha 1864.

31 Dorovski, I.: *Kirilometodievskata tradicija vo češkata literatura*. Viz též t ý ž: *České země a Makedonie*, s. 68.

32 *Lexikon české literatury*, 2/II, Praha 1993, s. 1030.

33 Kudělka, M., Šimeček, Z. a kol.: *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od roku 1760*. Biograficko-bibliografický slovník, Praha 1972, s. 417–418. Též *Encyklopédia slovenských spisovateľov*, 2, Bratislava 1984,

Cyrilometodějská tradice měla ve slovenské kultuře přece jen své zvláštní osudy. Jak poznamenává slovenský historik Ján Tibenský (nar. 1923), do poloviny 14. stol. nebyly na území dnešního Slovenska žádné přímé písemné důkazy o podobné tradici.³⁴ Teprve od konce 14. stol. nalézáme stopy o kultu Cyrila a Metoděje např. v legendě o sv. Cyrilovi.³⁵

U Slováků se cyrilometodějská tradice, podobně jako v českých zemích, začala intenzivně rozvíjet v období tzv. národního obrození. Stala se součástí ideologie slovenského národního hnutí. První činitelé slovenského národního obrození považovali Konstantina-Cyrila a Metoděje za své učitele. Od konce 18. století se pak tato tradice stala společnou tradicí Čechů a Slováků.

Cyrilometodějská tradice se u Slováků stala impulsem ke vzniku některých vrcholných uměleckých děl, odborných prací a společenských akcí. Duchovní Juraj Papánek (1738–1802), který působil jako farář od roku 1772 až do smrti v charvátsko-německé farnosti v Olasze, položil základy cyrilometodějské a velkomoravské tradice jako tradic obrozenských. V rozsáhlém díle *Dějiny slovanského národa — O království a králích slovanských* (1780, *Historia gentis Slavae — De regno regibusque Slavorum*), psal mj. nejen o „slovenském království“ a o původu Slováků a jejich jazyku, nýbrž také o počátcích křesťanství, spjatých s Cyrilem a Metodějem, kterým věnoval, podobně jako např. Svatoplukovi, značnou pozornost. Jeho názory akceptovala první generace slovenských buditelů.

První kodifikátor spisovné slovenštiny, tzv. bernolákovštiny, Anton Bernolák (1762–1813) v kolektivním díle *Kritická filologická rozprava o slovanských písmenech* (1787, *Dissertatio philologico-critica de literis Slavorum*), které vyšlo anonymně pod jeho vedením, se zabývá mj. také cyrilometodějským obdobím.

Cyrilometodějská tradice se v slovenském obrozenském období odrazila rovněž v umělecké literatuře. Tak např. básník Ján Hollý (1785–1849), mj. překladatel Homéra, Vergilia, Ovidia aj., chtěl „zpívat“ o Velké Moravě podobně jako Vergilius o minulosti Říma. Soustředil se na Svatopluka jako na klíčovou postavu velkomoravských dějin a napsal rozsáhlý epos *Svatopluk* (1833). Pochopil totiž, že z hlediska sílicího národního vědomí je toto téma velmi aktuální. Velké Moravě sice Hollý ve svém eposu o dvanácti zpěvech přisoudil slovenský charakter, rozvíjel však tím nicméně cyrilometodějskou tradici. „*Angažovaným dílem obrozenské literatury*“ je také jeho další epos *Cirillo-Metodiada* (1835), opírající se mj. o dílo J. Dobrovského a P. J. Šafaříka. Děj eposu o soluňských

s. 94–95.

34 Tibenský, J.: *Velkomoravská a cyrilometodská tradícia v živote slovenskej feudálnej národnosti*. In: *Velka Morava a naša doba*, Bratislava 1963.

35 Belas, L.: *Cyrilometodská tradícia na Slovensku v neskorom stredoveku*. In: *Deďičstvo otcov*, Bratislava 1970, s. 29–30.

bratřích se přirozeně odehrává na Slovensku. J. Hollý projevil svou slovanskou orientaci v hodnocení významu soluňských bratří pro ostatní slovanské národy. V obou eposech slovenský básník zdůraznil myšlenku boje za národní osvobození a význam spisovného jazyka, literatury a kultury pro rozvoj a prosperitu národa.³⁶

Myšlenky básníka a překladatele Jána Hollého nadále rozvíjeli romantici štúrovské generace a jejich spolupracovníci.³⁷ Slovenský literární historik Michal Eliáš (nar. 1934) poukázal mj. na fakt, že založení Matice slovenské (1863–1875, 1919 dodnes) jako první celoslovenské kulturně osvětové instituce je spojeno s cyrilometodějskou tradicí.³⁸ První valná hromada Matice slovenské v srpnu 1863 se totiž konala ve znamení milénia od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu.

V staroslověnštině (v upravené češtině, v tzv. Hattalově slovenštině a slovensky) vycházel s kratšími nebo delšími přestávkami v letech 1850–1870 v Banské Štiavnici a jinde týdeník *Cyril a Method*, v němž cyrilometodějský kult sloužil jako „*důvod k šíření slovanské myšlenky a spolupráce s ostatními slovanskými národy*“.³⁹ I přesto, že časopis měnil svou orientaci, sehrál významnou úlohu při organizaci slovenského národního života (např. založení Matice slovenské, vyjádření odporu proti maďarizaci aj.).

Cyrilometodějská tradice pomáhala slovenskému národnímu hnutí šířit myšlenky rovnoprávnosti slovenského národa, který úpěl pod dvojí rakousko-uherskou porobou. To byl jeden z jejích důležitých politických, národně osvobozeneckých významů.⁴⁰ V šedesátých letech minulého století pak cyrilometodějská tradice přispívala k prohloubení slovensko-českých a slovensko-ruských vzájemných styků.

Cyrilometodějská tradice byla v české a slovenské umělecké a odborné literatuře živá v průběhu tzv. národního obrození a po celém 19. století i ve století našem. Pod vlivem Kollárových myšlenek napsali epické skladby věnované soluňským bratřím např. „*okázalý Slovan*“ Václav Alois Svoboda (1791–1849), později mezinárodně věhlasný folklorista František Sušil (1804–1868), slovensky až slavjanofilsky cítící básník Svatopluk Čech (1846–1908), velký duch a autor rozsáhlého epického, lyrického, prozaického i dramatického a překladového díla Jaroslav Vrchlický (1853–1912) a mnozí další čeští básniční tvůrci.

36 Rosenbaum, K.: *Hollého epos o Cyrilovi a Metodovi*. In: *Velká Morava a naša doba*, Bratislava 1963, s. 116–133.

37 Butvin, J.: *Velkomoravská a cyrilometodějská tradícia v slovenskom národnom obrodení*, in: *Historické štúdie*, 16, 1971, s. 131–150.

38 Eliáš, M.: *Značenie kirillo-mefodievской tradicii v slovenskej kultúre*. In: *Slavjanskije kultury i mirovoj kulturnyj process*, Minsk 1985, s. 91–94.

39 *Encyklopédia slovenských spisovateľov*, 2, Bratislava 1984, s. 290–291.

40 Eliáš, M.: cit. dílo, s. 93.

Je známý např. vztah věhlasného historika a slavisty, zakladatele české balkanistiky Konstantina **Jirečka** (1854–1918) k balkánským slovanským i neslovanským národům, k jejich dějinám, literatuře, lidové slovesnosti, národopisu a jazyku. Již ve studijním roce 1874/1875 napsal dvě přednášky, které přečetl na zasedání Spolku českých filologů. Poté je zahrnul do svých česky a německy vydaných *Dějiny národa bulharského* (1876, nejnovější bulharské vydání Sofie 1978).

V souvislosti s velkomoravskou misí Konstantina a Metoděje český balkanolog mj. psal: „*Po jeho smrti* (tj. po smrti Metodějově — pozn. moje I. D.) *nastoupila těžká doba pro jeho žáky, kterých bylo asi 200. V jejich čele stál Gorazd, kterého Metoděj určil za nástupce Moravského arcibiskupství. Na Vichingovo naléhání začalo pronásledování slovanských duchovních, takže se museli zachránit útekem. Gorazd, Kliment, Lavrentij, Sáva, Angelarij a mnozí další uprchli tehdy do Bulharka./.../ Tam se ujali pokračovat v díle, které utrpělo na Moravě porážku. Mimořádnou činnost vyvinul Kliment, který si zvolil Makedonii za nové působiště své činnosti a zemřel (roku 916) jako biskup veliký (v údolí řeky Strumice). Mladé „slovanské“ písemnictví, které bylo nedávno na Moravě přerušeno, mocně se rozvinulo v krajích makedonských a bulharských Slovanů“.⁴¹*

Mnozí další představitelé historické, jazykovědné a literární slavistiky věnovali větší nebo menší část svého vědeckého usilování studiu cyrilometodějské, církevněslovanské a staroslověnské problematiky. K nim patřil např. Hattalův a Miklošičův žák Leopold Václav **Geitler** (1847–1885), působící v posledním desetiletí svého života na nově založené univerzitě v Záhřebu, a František **Pastrnek** (1853–1940), představitel slovanské filologie na pražské české univerzitě v pojetí V. Jagiće a dlouholetý (1905–1923) ředitel Semináře pro slovanskou filologii.

Již v době jejího vzniku byla se značnými pochybnostmi přijata Geitlerova teorie o albánském původu glagolice i jeho hypotéza, že Konstantin vytvořil cyrilici. Staroslověnské problematiky se týkají mj. jeho vydání dvou glagolských památek ze Sinaie — *Psalteria* (1882) a *Euchologia* (1883).

Po řadě příspěvků, v nichž podal kritický přehled prací o soluňských bratřích, vydal Fr. Pastrnek dvě práce o Konstantinu a Metodějovi: *Apoštolé slovanští Cyrill a Method. Nástin života a působení, jakož i význam jejich v dějinách osvěty slovanské* (1900) a *Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda s rozbohem a otiskem hlavních pramenů* (1902). S nimi tematicky úzce souvisí pozdější studie *O prvním slovanském písmě a jeho původci* (1923).

Ve šlépějích Franja **Miklošiče** kráčel odchovanec Jagićovy tzv. vídeňské slavistické školy Václav **Vondrák** (1859–1925). Soustředil se ve svém bádání především na paleoslovenistické a textové otázky. Počátkem našeho století se

41 **Ireček, K.:** *Istorija na bǎlgarite*, Sofija 1978, s. 177–178.

mu podařilo odhalit a dokázat, že „*Kliment měl též účast v některých částech Glagolity Clozova. Máme tedy dvě hlagolské památky*“, — píše dále V. Vondrák ve svých *Studiích z oboru církevněslovanského písemnictví*, — „*v nichž se jeví práce Klimentova, ovšem v přepisech. Předpokládali jsme dosud, že Kliment, jsa v Makedonii, pěstoval tam dále jakožto věrný učenník obou slovanských apoštolů hlaholské písmo, avšak důkazů jsme neměli. Nyní je máme*“.⁴²

V. Vondrák, který vycházel z Jagićova pojetí slovanské filologie, se zabýval rovněž otázkami slovanských abeced (1896), sledoval a recenzoval práce o činnosti slovanských apoštolů Cyrila a Metoděje (1897), vydával staré památky a řešil otázku jejich klasifikace, přispěl k výkladu dějin církevní slovanštiny a syntetizoval svá bádání o staroslověnštině v obsáhlé mluvnici a vydal mj. také církevněslovanskou chrestomatii (1925).

Slovanskou filologii v jagićovském duchu chápal rovněž Miloš Weingart (1890–1939). Zabýval se zejména staroslověnštinou a slovansko-byzantskými kulturními styky. Revidoval mj. některé Vondrákovy názory na staroslověnštinu a provedl filologickou analýzu slovanských legend o Konstantinu a Metodějovi. Již v roce 1915 předpokládal, že by se označení „*mnich Chrabr*“ mohlo vztahovat na sv. Nauma. Tuto domněnku opakoval v roce 1925 také francouzský slavista André Mazon.⁴³

„*Vím, že tahle moje domněnka nemůže být dokázána. Její základní smysl však nespočívá v tom, aby se ztotožnilo pseudonymní epitetum s historicky dokázanou osobností, nýbrž v domněnce, že traktát tzv. mnicha Chrabra mohl vzniknout pouze v prostředí bezprostředních Metodějových žáků a že jeho autora musíme hledat v makedonské glagolské literární škole, v Ochridské škole, v blízkém okolí biskupa sv. Klimenta. Tím rozhodně odmítám nejnovější domněnku prof. Zlatarského⁴⁴, že pod epitetem „mnich Chratr“ se skrývá sám bulharský car Simeon*“ — napsal M. Weingart.⁴⁵

Miloš Weingart vytvořil svou teorii o dvou literárních školách — „*makedonské a preslavské*“.⁴⁶ To je jeho základní téze, která „*je klíčem k pochopení starobulharského písemnictví*“. Weingart pokračuje: „*A že k okruhu Ioanna Exarcha a dalšímu simeonovskému písemnictví nemohl patřit spisovatel, skrytý pod přezdívkou „mnich Chrabr“, je jasné: jeho místo mohlo být jedině*

42 Vondrák, V.: *Studie z oboru církevněslovanského písemnictví*, Praha 1903, předmluva, s. 1.

43 *Sbornik v čest na Vasil Zlatarski*, Sofija 1925, s. 122.

44 Zlatarski, V.: *Istorija na bǎlgarskata dǎržava, tom I, část 1/2*, Sofija 1927, s. 860.

45 Weingart, M.: *K dnešnímu stavu bádání o jazyce a písemnictví církevněslovanském*, Byzantinoslavica, roč. V, Praha 1933–1934, s. 420.

46 Weingart, M.: *Bulhaři a Cařihrad před tisíciletím. List z dějin byzantských vlivů na osvětu slovanskou*. In: *Výroční zpráva českého gymnázia v Praze III*, Praha 1915.

*tam, kde existovalo přímé pokračování velkomoravských tradic, cyrilometodějských tradic, to znamená mezi nejbližší žáky Metodějovy, kteří spolupracovali s Klimentem v Makedonii.*⁴⁷

K poznání, udržení a šíření velkomoravské a cyrilometodějské tradice výrazně přispěl v meziválečném i poválečném období Pastrnkův žák, profesor teologie Josef Vajs (1865–1959) a zvláště pak Jagičův, Vondrákův a Jirečkův žák Josef Vašica (1884–1968), který na Cyrilometodějské fakultě v Olomouci přednášel mj. o staroslověnštině a o nejstarším slovanském písemnictví.

Josef Vajs se zpočátku zabýval hlavně problematikou charvátského glagolismu, družil se s charvátskými glagoláši a dokonce mezi nimi několik let pobyl. Za nejcennější můžeme považovat výsledky jeho dlouholetých paleografických bádání, které shrnul v knize *Rukověť hlaholské paleografie* (1932). V ní nezůstaly stranou ani důležité cyrilometodějské otázky. J. Vajs se dokonce pokusil rekonstruovat „originální“ cyrilometodějský překlad textu evangelia. Připravil také komentované vydání spisu J. Dobrovského *Cyril a Method, apoštolové slovanští* (1948). V četných příspěvcích psal o životopisech soluňských bratří, jejich literární činnosti, jejich myšlenkách, které odkázali slovanským národům, o Prespanském zlomku, hledal odpověď na otázku, jakého obřadu byla slovanská liturgie, kterou zavedli Cyril a Metoděj, zda východního, či západního aj.⁴⁸

Josef Vašica, který po druhé světové válce pořídil spolu s J. Vajsem *Soupis staroslovanských rukopisů Národního muzea v Praze* (1957), psal již mezi válkami mj. o cyrilometodějské myšlence (1921) i o staroslovanských hymnech „*ku počtě sv. Cyrila*“ (1927), o cyrilometodějském kultu v Čechách a na Moravě ve 12. až 18. stol. (1936) apod.

Ve stati *Metodějův překlad Nomokánonu* (1955) J. Vašica zastává názor, že Metoděj je jeho překladatelem a v průkopnické studii *Origine cyrilometodějské du plus ancien code slave dit Zakon sudnyj ljudem* (1951) dokazoval velkomoravský původ této nejstarší slovanské právní památky, jejíž jazyk později analyzoval (1958). O této památce i o „*právním odkazu cyrilometodějském*“ pak J. Vašica pojednal podrobněji v několika dalších statích. Záslužný je zejména Vašicův překlad spisku Mnicha Chrabra *Obrana slovanského písma* (1941), *Život a pochvala sv. Cyrila* (1927) a zejména pak jeho sborník *Literární památky epochy velkomoravské 863–885* (1966), do něhož v jeho druhé části zařadil velkomoravské texty v českém překladu.⁴⁹

Problematika filologických a literárně historických aspektů cyrilometodějské misie na Velké Moravě byla jednou z hlavních oblastí vědeckého zájmu dvoj-

47 Weingart, M.: *K dnešnímu stavu bádání o jazyce a písemnictví*, s. 420.

48 Kurz, J.: *Život a dílo Josefa Vajse*. In: *Slovanské studie*, Praha 1948. Tamtéž bibliografie J. Vajse.

49 O něm a jeho díle viz Kurz, J.: *Studie o rukopisech*, Praha 1964, *Kirilometodějska enciklopedija* I, Sofija 1985, Kudělka, M., Šimeček, Z.: cit. dílo, s. 492–493.

domého česko-amerického paleoslovenisty Františka **Dvorníka** (1893–1975). Pojednal nejprve o vztahu mezi Slovany, Byzanci a Římem (1926, 1970) a o životě sv. Řehoře a makedonských Slovanech v 9. stol. (1926).

Novým impulsem ke studiu cyrilometodějské problematiky byla Dvorníkova monografie *Les légendes de Constantine et de Methodie vues de Byzance* (1933, též český výtah s názvem *Cyrilometodějské legendy z byzantského hlediska*). „*Zkoumala tyto památky jako historické prameny, prokázala jejich hodnověrnost a historickou spolehlivost jejich údajů a přispěla tak vážnými argumenty k uznání jejich velkomoravské provenience*“.⁵⁰

Hodně pozornosti ve svém rozsáhlém vědeckém díle věnoval Fr. **Dvorník** vedle cyrilometodějské problematiky především dějinám byzantské církve, zvláště tzv. Fotiovu schismatu, byzantským politickým teoriím, slovanské civilizaci a byzantsko-slovanským vztahům.⁵¹

Cyrilometodějskou a velkomoravskou tradici přímo nebo nepřímo podporoval a rozvíjel spis slovenského vědce Jána **Stanislava** (1904-) *Životy slovanských apoštolů Cyrila a Metoda* (1933, 1934, 1950) a převážná část jeho vědeckého a popularizačního díla, která je věnována nejstaršímu období slovanského písemnictví a soluňským bratřím. Jsou to např. příspěvky o slovanské liturgii na Slovensku a o Metodějově a Gorazdově sídle (1940–1941), o působení soluňských bratří na Slovensku a na Velké Moravě (1945), o *Životě Klimentově* (1950) i o cyrilometodějské tradici na Slovensku (1963) aj.

Lingvisticky orientovaný příspěvek ruského slavisty Valerije Aleksandroviče **Pogorelova** (1872-) *Na kakom jazyke byli napisany tak nazývajemyje Pannonskije Žitija* (1932) zapadal do zaměření české slavistiky v meziválečném období. V. A. **Pogorelov** totiž emigroval nejprve do Bulharska, kde působil v letech 1920–1922, odtud odešel do Československa. V Bratislavě byl mj. lektorem ruského, srbocharvátského a bulharského jazyka. V letech svého pobytu v Československu se soustředil na studium otázek spjatých s překlady staroslověnských textů, s cyrilometodějskou a starobulharskou problematikou.⁵² Ve své knize *Cyril, Metod, Gorazd, ich činnost a původ* (1936) podal celkový přehled cyrilometodějské problematiky.

Historik slovanských dějin Jaroslav **Bidlo** (1868–1937), jehož zásluhou se v českých zemích i na Slovensku rozšířila byzantologická studia, se v několika svých spisech a časopiseckých příspěvcích dotkl byzantsko-slovanských kulturních vztahů. Uvedme zde aspoň jeho studii *Říše byzantská v 9. století a Velká Morava* (1937), v níž podtrhl kulturní podíl Byzance při christianizaci Bulhars-

50 **Kudělka, M., Šimeček, Z., Šťastný, V., Večerka, R.:** *Česloslovenská slavistika 1918–1939*, Praha 1977, s. 168.

51 **Kudělka, M., Šimeček, Z.:** cit. dílo, s. 103–106. Též **František Dvorník — Bibliography of his Writings**. In: *Catholic Historian Review*, 1973.

52 **Kudělka, M., Šimeček, Z.:** cit. dílo, s. 387.

ka a význam působení Konstantina a Metoděje na Moravě. Přínosný je rovněž jeho příspěvek *Charváti, Bulhaři a říše Byzantská*.⁵³ *Nástin života a činnosti Konstantina-Cyrila a Metoděje* podal v rozsáhlém encyklopedickém hesle pro Bohovědný slovník (vyšlo též samostatně 1920) arcibiskubský archivář v Kroměříži František **Snopek** (1853–1921), který byl jedinečným znalcem života a díla soluňských bratří, o nichž psal v četných člancích, např. *O působnosti slovanských apoštolů v Čechách a o křtu Bořivojově* (1919, 1920, 1921), a již dříve v samostatné publikaci *Konstantin-Cyryll a Methoděj, slovanští apoštolové* (1908, 1913).

Také literární historik Jan **Máchal** (1855–1939), žák Fr. Miklošiče, se v prvním období svého vědeckého úsilí nevyhnul otázkám nejstaršího období slovanského písemnictví, třebaže se později soustředil převážně na slovanské bájesloví, lidovou slovesnost a etnografii. Psal např. „*o cyrilometodějských křížích v našem okolí*“ (1882) a srovnával je s podobnými kříži v Lužici (1885). Ve svých rozsáhlých třísvazkových *Slovanských literaturách* (1–3, 1922, 1925, 1929), v nichž obdobně jako další čeští slavisté (Jiří **Horák**, Frank **Wollman** aj.) hájil celistvost slovanských literatur, věnoval v jejich prvním díle značné místo činnosti Cyrila a Metoděje a jejich žáků. O Klimentu Ochridském J. Máchal mj. napsal: „*Když shromáždil kolem sebe velký počet žáků, založil* (tj. Kliment — pozn. moje I. D.) *v Ochridu zvláštní literární školu, jejímž hlavním úkolem byl rozvoj církevněslovanského písemnictví v cyrilometodějském duchu*“.⁵⁴

Cyrilometodějská a velkomoravská tradice pokračovaly v odlišných společenských podmínkách také v poválečných desetiletích. Vznikly četné monografické práce, studie a sborníky mj. z pera Josefa **Poulika**, Bohuslava **Chropovského**, Zdeňka **Klanici**, Radoslava **Večerky**, Zoe **Hauptové**, Lubomíra **Havlíka**, Vladimíra **Vavříčka**, Františka **Hejla**, Josefa **Kolejky**, Emilie **Bláhové** a mnoha dalších českých a slovenských archeologů, paleoslovenistů a historiků, v nichž se mj. analyzuje a hodnotí Velká Morava, činnost soluňských bratří a jejich spolupracovníků a následovníků i odraz v české a slovenské literatuře a kultuře. Pojednání o nich však přesahuje rámec této studie. Přesto se domnívám, že „přípítek“ Romana **Jakobsona**, který přednesl v roce 1969, by mohl do určité míry uzavřít problematiku, o níž jsem se pokusil v této studii přehledně pojednat: „*Svatý Konstantin-Filozof, ač cizinec, přišel do této země, a ona se mu stala osudem. Pro ni vytvořil své obrovské dílo, jí odkázal své myšlenky, jež*

53 *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku*, sv. 3, Praha 1937.

54 Analogicky vznikl v české slavistické vědě termín „velkomoravská literární škola“ jako termín pro „mateřskou“ školu, v jejíž činnosti pak později pokračovaly Ochridská a Preslavská literární škola. Viz **Vlášek**, J.: *Velkomoravská literární škola*. In: Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů, Praha 1974, s. 87–96.

přetrvaly tisíciletí. Zanikla Svatá říše římská národa německého, zaniklo habsburské mocnářství i Hitlerova ‚tisíciletá‘ říše, které se snažily popřít Konstantinovy ideje, ale ony tu stále jsou, jeho jméno je stále živé, a na všechny ty císaře, mocnáře a vůdce si dnes už sotva kdo vzpomene. Osud Konstantinova učení ukázal sílu Slova, trvalost myšlenky. Nikdo ji nezničil a ani by nemohl zničit násilím, neboť je hodnotou jiného řádu. ‚Moudrost v ní mluví‘, řečeno hlubokými slovy Konstantinovými, a moudrost lze překonat jen větší moudrostí a ničím jiným.‘⁵⁵

55 Jakobson, R.: *Přípitek*, Literární noviny, čís. 43, 26. října 1995, roč. VI, s. 1 a 3. Viz též t ý ž: *Poetická funkce*, Praha 1995.